

ІСТОРІЯ ОСВІТИ

- Кримський С.Б. та ін.]. – К., 2006. – С. 273–301.
15. Махновець Л. Є. Григорій Сковорода. Біографія / Леонід Єфремович Махновець. – К.: Наук. думка, 1972. – 256 с.
  16. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи / Мирослав Попович; худож. оформ. О. Білецького. – К.: Майстерня Білецьких, 2007. – 256 с.
  17. Попович М. Українська національна ментальність / Мирослав Попович // Проблеми теорії ментальності / НАН України. Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; [Попович М. В., Кисляковська І. В., Вяткіна Н. Б. та ін.]. – К., 2006. – С. 232–272.
  18. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / Григорій Сковорода; за ред. Л. Ушкалова. – Х.: Майдан, 2010. – 1400 с.
  19. Сковорода Г. Повне зібрання творів : у 2 т. / Григорій Сковорода. – К.: Наук. думка, 1973. – Т. I. – 532 с.
  20. Смолій В. А. Українська державна ідея XVII–XVIII століть : проблеми формування, еволюції, реалізації / В.А. Смолій, В.С. Степанков. – К.: Альтернативи, 1997. – 367 с.
  21. Чижевський Д.І. Філософія Г.С. Сковороди / Дмитро Іванович Чижевський; підгот. тексту й перед. слово Л. Ушкалова. – Х.: Прапор, 2004. – 272 с.
  22. Шевчук В. О. Пізнаний і непізнаний Сфінкс : Григорій Сковорода сучасними очима : розмисли / Валерій Олександрович Шевчук. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – 528 с. : іл. – (Українці у світовій цивілізації).

Цимбалюк В. В.*

ІДЕЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРА В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

У даній статті висвітлено ідеї формування культури навчальної діяльності учнівської молоді в педагогічній системі В.О.Сухомлинського, які педагог-новатор впроваджував у Павлівській школі.

Нині домінантою суспільства XXI століття стало звернення до культури та духовного світу людини. Відбувається орієнтація на культуру як важливий чинник духовного оновлення суспільства в цілому і окремої особистості зокрема. В умовах докорінного оновлення всіх сфер, зокрема й освіти, культурного й національного відродження перед педагогічною наукою постає чимало нових вимог, серед яких важливе місце займає проблема нарощення культури навчальної діяльності школярів.

Дійсно, серед основних проблем сьогодення виховання культури учнівської молоді посідає одне з головних місць. Вирішення даної проблеми суспільство традиційно покладає на школу, оскільки шкільна освіта виконує культурологічну функцію, що передбачає оновлення змісту на засадах його гуманітаризації, цілеспрямованого використання надбань української та світової культури.

Формування нової системи освіти та виховання на культурологічних принципах неможливе без ретельного вивчення

---

* © **Цимбалюк В. В.**

ІСТОРІЯ ОСВІТИ

спадщини відомих діячів освіти та науки минулого. Систематизація, аналіз, узагальнення та творче використання найкращих традицій світової педагогіки в умовах сьогодення сприятимуть обґрунтуванню теоретико-методологічних засад вітчизняної педагогіки. Істотне значення для розвитку української педагогіки матиме використання в її теорії і практиці кращих ідей педагогів-класиків: Я.М.Коменського, Л.М.Толстого, А.С.Макаренка, К.Д.Ушинського, В.О.Сухомлинського, Г.С.Скороди, С.Ф.Русової, С.Т.Шацького та інших.

Метою пропонованої статті є висвітлення ідеї формування культури навчальної діяльності школяра в педагогічній системі В.О.Сухомлинського.

Проаналізувавши численні публікації останніх років, присвячених вивченню й аналізу педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського, зауважимо, що науковці досліджують різні аспекти культурологічної парадигми організації навчально-виховної роботи з дітьми, втіленої педагогом-новатором в Павлівській школі. Так, наприклад, серед наукових доробок О.Я.Савченко є стаття «Школа культури – діалог з В.О.Сухомлинським», у В.Л.Федяєвої – «Педагогічна культура батьків у науковому доробку В.Сухомлинського», Ю.В.Кузьменко – «Проблеми формування культури праці учнів у спадщині В.О.Сухомлинського», у О.Г.Кучерявого – «Духовно-гуманістичний зміст поняття педагогічної культури в теоретичній спадщині В.О.Сухомлинського», у А. Лопухівської – «Розвиток культури спілкування учнів сільської школи у педагогічній системі В.Сухомлинського» та ін.

Як бачимо, в умовах реформування сучасної освіти виникає необхідність творчо використовувати педагогічний досвід В.О.Сухомлинського, зокрема і його ідеї щодо формування культури навчальної діяльності.

Слід нагадати, що основною метою загальноосвітньої школи є формування гармонійно розвиненої особистості. Ця мета завжди «залишається ідеалом, до якого однаково прагнуть сучасна вітчизняна та зарубіжна школи» [2, с.58]. Процес формування гармонійної розвиненої особистості передбачає формування в школярів культури навчальної діяльності, яка містить такі структурні компоненти: культуру праці, почуттів, спілкування, мови, морально-етичну, розумову, фізичну, естетичну, екологічну культури та ін. У ході реалізації виховних завдань цих напрямів виховної діяльності педагога в учня формуються відповідні складові культури особистості. Так, у процесі морального виховання формується моральна культура, у ході естетичного – естетична тощо.

Відродно, що в середині ХХ ст. вчитель-практик Сухомлинський сміливо вводить до педагогічної термінології поняття «культура». Як підкреслює А.М.Богущ, «достатньо хоча би поверхово ознайомитися з назвою і змістом його наукових праць, адресованих насамперед вчителям і батькам, і перед

ІСТОРІЯ ОСВІТИ

нами постає витончено стрункий ланцюжок культурологічного тезауруса в педагогіці» [1, с. 198]. Таким чином, аналіз його спадщини нас наштовхує на чітку методологічну позицію В.О.Сухомлинського щодо культурологічного підходу до виховання та навчання учнівської молоді.

На основі аналізу педагогічних творів В.О.Сухомлинського науковцями було виділено такі види соціокультурного середовища, де й відбувалося формування культури навчальної діяльності школярів [3]: культурно-пізнавальне, художньо-естетичне, культурно-комунікативне, культурно-екологічне, культурно-трудова, культурно-рефлексійне, полікультурне середовища.

Так, занурюючи учнів Павлівської школи в культурно-пізнавальне середовище, педагоги впливали на інтелектуально-творчий та фізичний розвиток школярів, засвоєння ними морально-етичних норм: почуттів, мислення, сприймання, відчуттів, свободи. Тобто, по суті, психологічної і фізичної складових культури навчальної діяльності. В.О.Сухомлинський розумів, що дуже важливо, «щоб перші наукові істини дитина пізнавала в навколишньому світі, щоб джерелом його думки були краса й невичерпна складність природних явищ, щоб дитину поступово вводили в світ суспільних відносин, праці» [6, с. 18].

Більше того, саме це середовище спрямоване на розвиток креативності учнів, виховання в них творчого підходу до будь-якої справи. Педагог-новатор зазначав, що «творчість починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні, здобуті раніше, стають засобом пізнання, освоєння, перетворення світу» [4, с. 566].

У художньо-естетичному середовищі повинен відбуватися розвиток таких складових культури навчальної діяльності, як художньо-естетична та етично-духовна культури. Великого значення тут має педагогічна культура вчительського колективу. На глибоке переконання В.О.Сухомлинського, педагог повинен глибоко вірити в можливість всіх дітей, бачити насамперед усе найкраще, що їм притаманне, проектувати хороше. У той же час, він не має права ідеалізувати їхніх позитивних рис, ігноруючи їхні недоліки. Головною умовою успіху у вихованні вважає любов учителя до дитини, яку постійно вона відчуває. «Неможливо, якщо вчитель зустрічається з учнями тільки на уроці, і діти відчувають на собі вплив педагога тільки в класі» [6, с. 15]. Мабуть, саме тому в Павлівші були ним створені «Школа радості», «Школа під блакитним небом», «Кімната думки», «Кімната казки», «Сад здоров'я», «Сад матері» тощо.

Середовище культурної рефлексії було створено В.О.Сухомлинським з тою метою, щоб кожна дитина в школі могла усвідомити себе, пізнати свій внутрішній світ, відчуті органічне поєднання свого «Я» з оточуючим світом: природою, людьми, традиціями свого народу. Культурно-історичні традиції народу він визнавав основою школи. Витоками коріння духовності для

ІСТОРІЯ ОСВІТИ

дитини вважав любов до матері й батька, дідуся й бабусі, народної казки й пісні, до вітчизняної історії. Ось чому в його педагогічному досвіді злилися воедино шкільна й сімейна педагогіка. Таким чином нарощувалася естетична, моральна, екологічна, розумова культура.

Культурно-комунікативне середовище педагог-новатор розумів як виховання в учнів «мовної психокультури» як стрижня комунікативної культури, що також є складовою культури навчальної діяльності. Він завжди підкреслював важливість розкриття перед учнями багатства і краси рідної мови, формування в них гордості і плекання її, оскільки інтелектуальне входження у світ повинно супроводжуватися розвитком емоційно-естетичної складової мовної культури, культури мовлення.

Сухомлинський ретельно відбирав літературу для читання з урахуванням вікових особливостей дитини, більше того, багато сам написав дитячих книжок. «Читання, слухання художнього твору – своєрідний творчий процес, писав він, – учень, який читає літературний твір, наповнює його пристрасстю свого серця – він або захоплюється красою, благородством, моральною величчю, або ж відчуває обурення. Ось чому ми виняткового значення надаємо читанню художніх творів на уроці й удома» [5, с. 245].

У такому напрямі видатний педагог формував у дітей моральну культуру, громадянськість, ідейність і патріотизм, увів до педагогічної науки такі поняття як «духовність», «одухотвореність», «культура почуттів», що також є складовими культури навчальної діяльності учнівської молоді.

Культурно-екологічне середовище допомагало нагромаджувати, систематизувати, використовувати знання в самій природі, формувати вміння й навички діяльності в природі, розуміти її красу й гармонію, виховувати любов до оточуючого світу, бажання берегти і примножувати.

Саме праця, на думку В.О.Сухомлинського, є джерелом і важливою передумовою формування такої складової культури навчальної діяльності, як фізичний та соціально-психічний розвиток особистості. Тому комунікативно-трудова середовище покликане допомагати учням в організації ручної праці. Педагог казав, що «той, хто навчиться володіти різцем, добре пише, непримиренно ставиться до будь-якої неакуратності, зробленої абияк роботи. Рука дисциплінує розум: виховує самоконтроль, чутливість думки до тонкості, точності, краси. Руки мислять – саме в ці моменти прокидаються творчі ділянки мозку». «Всі блага й радощі життя створюються працею і лише працею» [4, с. 408; с. 449].

Однією з вимог сьогодення є створення полікультурного середовища – органічного, соціокультурного, комунікативно багатомірного простору, де проживають і працюють люди різних національностей. Дуже важливо, щоб молодь засвоювала

ІСТОРІЯ ОСВІТИ

національні й загальнолюдські цінності, училася поважати культуру і традиції всіх народів світу. Тому В.О.Сухомлинський зосереджував увагу, у першу чергу педагогів, на пошук шляхів навчання дітей розуміти й бачити діалог мистецтв, діалог культур усіх народів – українців, росіян, білорусів, казахів та ін.

Узагальнюючи все вищевикладене, зазначимо, що у своїй роботі видатний педагог велику увагу приділяв формуванню в школярів культури навчальної діяльності. На сучасному етапі провідні ідеї В.О.Сухомлинського широко використовуються в розробленні нових моделей розвитку сучасної національної школи, а шкільні вчителі використовують його наукові доробки у власній практичній діяльності.

Література:

1. Богуш А.М. Культурологічна парадигма організації навчально-виховної роботи з дітьми в спадщині В.О.Сухомлинського. – В.О.Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів: монографія / упоряд. : О.В.Сухомлинська, О.Я.Савченко; авт. кол.: О.В.Сухомлинська, О.Я.Савченко, В.С.Курило, І.Д.Бех та ін. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 504 с.
2. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навч. посіб. – К.: Гранма, 1999. – 350 с.
3. Ребенок в мире культуры / под ред. Р.М.Чумичевой. – Ставрополь : Ставрополь – сервис – школа, 1998. – 558 с.
4. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В.О.Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. / редкол.: О.Г. Дзевєрін (голова) та ін. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 3 – 1977. – С. 281-582.
5. Сухомлинський В.А. О воспитании / В.А.Сухомлинський. – М. : Политиздат, 1973. – 272 с.
6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О.Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. / редкол. : О.Г. Дзевєрін (голова) та ін. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 3 – 1977. – С. 5-279.